

Следите от живота на мисълта

Незавършено предисловие към незавърσιμο разговаряне

Андрей Лешков

*А ние: рожби на екстази,
закърмени със свобода,
не можем умно да се пазим
и да не оставяме следа.*

Димитър Зашев. Из „05.03.1953“
(от стихосбирката „Лéга и Цвят“, 2003)

Когато препрочтах, като ръкописи или във вида, в който първоначално са се появили, излизащите сега в „Пирон“ малки съчинения от философа, поета, преводача проф. Димитър Зашев (1948 – 2018), вече докрай проумях нещо, което мнозина от познаващите неговото творчество (както и него самия) вероятно са улавяли, обаче за което допреди смъртта му явно не са дръзвали да говорят. Но какво е това „нещо“?

От повечето хуманитарни мислители, белязвали или белязващи със своите присъствия нашите „сегашност“ и „тукашност“, го различаваше простото обстоятелство, че той ... *беше* хуманитарен мислител. От публикуваните тук произведения (които са много добри образци на мисловно експериментиране: олицетворявайки жанрове като афоризма и есето) ясно личи, че мисълта му винаги кръжеше около въпроси, обозначими с изрази като „участта човешка“, „смисълът на знанието“, „живеене откъм смъртта“, а също с питання от рода на „какво става, когато се мисли?“ или съответно, „как е изразимо това, че ни има?“ (Като не забравяме, естествено, и мъчителния за философите въпрос: „какво означава да се философства?“)

Дотолкова обаче, при него във „вземането на отношение“ към всякакви *видни имена* (класически и/или съвременни), по каквито и да било въпроси (отминали и/или актуални), никога не присъствуваше самоцелна показност. Той правеше от самите „автори“ своеобразни *участници в разговора*, а техните (някогашни) въпроси и даваните – както по друго *време*, така също на други *места* – отговори съопределяха онези постоянни търсения на истината, които оживотворяваха неговия интелект, като, смея да кажа, имаха заразяващо въздействие. (Дори нещо повече: както навярно ще го потвърдят немалобройните участници в дейността на общността „Феноменологично ателие“, проф. Зашев презираше всичко, шестващо днес под всевъзможните знамена на *каузи* (прося прошка заради злоупотребата с хубавия израз!), които правят възможно релативизмът да прегръща *postистината*.) При неговата нагласа, мисленето представяше света на мислещите, като *мисъл* беше другото название на *съдба*.

Както читателите сами ще се убедят от публикуваните тук съчинения, Димитър Зашев придаваше особено голяма значимост на въпроса за формата. Той имаше предвид не толкова формата като вече *станала* (направо „налична“), колкото нейното *ставане*, или също така, ако предпочитате, не хегелианско, а кантианско изразяване, онова, което я прави възможна.

Ярък пример за подхода му към *момента на формата* е издаваният тук архивен текст, датиращ още от 80-те години на миналия век, озаглавен „Скръб, печал, мълчание и инсценировка“. В това съчинение авторът прави няколко твърде значими жеста. *Първо*: пише за пръв път на български ценностно относно виртуалността. (Повечето сегашни нейни адепти тогава или са ходели прави под масата, или са били еротични блясъци в очите на своите родители...) *Второ*: формулира позицията, че *неказване* (мълчание) първенствува

спрямо *изказване* (говорене). *Трето*, осмисля действията „инсцениране“ и „ексхибиране“ като основополагащи предвид смисловото присъствие на хората в живота. Има и още нещо: тези мисловни жестове се разгръщат в средата на теоретичния диалог с такива автори[*теми*], каквито са Съорен Киркегор, Фридрих Ницше, Ъруин Гофман. (Спирам впрочем по въпроса за този архивен материал дотук: нека не отнемам на читателите удоволствието от прочита.)

За „Философски шарки“ (1991) може да се каже единствено, че образцово въплъщава жанра *философска афористика*. При това, между оставеното от професор Димитър Зашев като философска афористика и онова, което днес мнозина сред нашето *сегашно* и *тукашно* направо се надпреварват да предлагат под такава „опакровка“, има една мъничка разлика: афористичното при него хармонира с философичното – както и обратно. (Само един пример: „Доколкото философското съзнание е *не-* или *свръх-*действително, то е в измерението на утопията и спомена. По-точно казано, то конструира това измерение като същностно.“)

Но освен от *формата* обаче, мисълта на нашия автор беше обзета също така от *погледа*, както свидетелства есето „Я, Belvedere“ (1991). За него „култура“ е *мястото на погледа*. Той изтъква, че висшето предназначение на една култура е да бъде целесъобразна за погледа. Тя трябва да бъде такава, сякаш съществува единствено и само за да бъде видяна от погледа, да се понарави във виждането. Културата на любуването, на маскирането и грима, на модата съставлява бледа вариация на една създадена за погледа обредно-ритуална тържественост. Една ейдетична проективност и, съответно, ейдетична „родност“, определят всяка култура. Формалната демокрация препраща днес към формалния естетизъм в *belle-vue* всекидневието. Става дума за индустрия на *belle-vue*: цвето-, звуко-, формоиндустрия, индустрия на текстове и индустрия на смълчаности – независимо от истинското им съдържание. Всичко „видимо“ бива следователно остоковено, и тъкмо като такава – посочва артистично, сякаш мимоходом, нашият философ – вече стои под диктата на изискването да бъде красива гледка.

Някои мисли от това неголямо есе звучат направо пророчески (нека не забравяме, годината е 1991-ва). Ето един сбит „преразказ“ на неговия завършек. Дори боклукът ще следва да бъде „благовиден“, със съответна пазарна връзка. Цената на фасадна красота ще нараства, колкото и да не искат да плащат за нея предприемачите от времената, свързани с поредното „начално натрупване на капитал“. Предстои (като едно привидно надмогване на бедността) да се култивира една нова нагласа на погледа към красивите видимости, което култивиране налага също закодирането и/или анонимизирането на един нов вид социална жестокост.

Тук отново проличава как Димитър Зашев правеше от някакви утвърдени автори[*теми*] участници в разговора по онези въпроси, които го вълнуваха. При това – без никъде ненужно

изрично да ги споменава. Някои навярно ще доловят между редовете реплики към мисли, изказани от автори като Карл Маркс, Георг Зимел, Валтер Бенямин – както и някои други. Важното е обаче, че тези „реплики към другите“ бяха части от *диагнозата на съвременето*, която професорът се стремеше, спрямо всеки отделен случай, самостоятелно да направи. Такава беше неговата, при цялата условност на изрази, мисловна доброта отвъд доброто.

Но така стигаме вече и до малката понятийна зарисовка, която авторът сам е нарекъл „Фрагмент за добротата“. Ако изобщо е позволено да се говори за *есеистична тезисовост*, тогава като теза се заявява следното: „Добротата е мъчително и ненаивно себенадрастване, освобождаване от илюзии и фикции, мъжка раздяла с всичко непосредствено и утешително, доброволна и негероична саможертвеност, път към мълчанието.“ Което свидетелства, освен всичко друго, за ясно осъзнаване отвъдетическото естество на добротата. Тук остава само да напомня за още двама *участници в разговора*, с които Зашев води тук своя диалог: Георг Лукач с есето „За нищетата у духа“, разискващо и за добротата като неопределима, съответно Хана Аренд с въпроса относно взаимовръзката между баналност и злодеяние.

Разбира се, предел на питането за добротата става поставянето на въпроса за смъртта. Което е и темата на „Нататък ..., нататък ...“ (датира от 2000 година). Имаше нещо „сократическо“ при професора – страстта към питането. Затова тук отново само ще приведа неговия списък на питания, свързани с мисълта за смъртта, а и с олицетворената обсебеност от последната: онова, което той нарече ... *смъртоид*. „Смъртта като изосновен афект. Смъртта и страхът от смъртта. Смъртта: ненадхвърляемата носталгичност. Смъртта: присъствието на миналото в настоящето. Смъртта: вечното задаване на вече бивалото единосьщие. Индиферентност. Смъртоидното като атмосфера на живота. Не е ли тя тази на себе-отсъствието, тази на края на всяка „ме“-съотносимост? Или тя е атмосферата на върховната интензификация на азността?“ Доколко в атмосферата на тези питания не витае, същевременно, онова, което може да бъде определено като ... творчески демонично?

Ето че се добрахме до последното от малките съчинения, които тук се представят. Става дума за есето „Демонизъм и форма“, което датира от 2004 – 2005 година. (Тук, ще отбележа, отново става дума за диалог, при това двояк: както с д-р Стефан Попски, пред когото Зашев разсъждава на глас, така също с философи като Георг Лукач и Валтер Бенямин, с които вътрешно разговаря.) Какво гласи водещата мисъл? „Демонизмът е лицето спрямо природата. Природата става вечно смълчаният език на тези, които никога няма да могат да проговорят. Енигмата на демоничното проектира върху природата своята задача за разчитане и разгадаване. Оголеността на природата дава задачата относно природата като конгломерат от знаци на отсъствието *par excellence*. Колкото по-нагледна, по-интензивна и по-семантично

натоварена е природата, толкова по-силна е заличаващата сила на демоничното, толкова по-далеч е събитието и актуалното. Семиотизацията на природата е нейната демонизация.“
Направо стряскащо прозрение ...

Нека този опит сбито да бъдат представени темите, вълнували Димитър Зашев, когато е създавал тези няколко малки съчинения, да завърши с едно припомняне за положението, в което се поставят всички творци – не само художествените такива. Ето какво пише той самият: „Дарът изисква отсъствие на даряващия. Илюзията да се „съобщиш“ е най-противопоказаната за вникване в едно творение на изкуството, а и за възникването му. Отдаване на дан, живот като иноживот, салто-мортале на участието в другостта – край на психологията.“

Разговорът продължава...

София, юли 2018 година